

ביקורת באפלה

עמיר עקיבא סגל: **ארץ אחרת מאוד**, ספרי 'עותן' 77, 2014, 59 עמ'

ספרו השני של עמיר עקיבא סגל מציג קול ישר, אותנטי ואקזיסטנציאליסטי, אך לפני שאגש לגופו של ספר, כמה דברים על ביקורת השירה בישראל 2014. אין ביקורת שירה בישראל 2014, וגם ביקורת הפרוזה לא במיטבה. ממה שהיתה פעם מערכת ספרותית ערנית שידעה לפקוח עין על הסופרים המשוררים הפועלים, להצביע על כשלים ויתרונות, נותרה רק מערכת תגובות בטעם רבש בחסות תרבות הצריכה. נותרה ביצה ספרותית מבוססת על קשרים, שאין בה מי שיעשה סדר, יקבע קביעות אסתטיות בהירות, יציג מדרג חינוני לקהל המועט שעוד נותר לספרות אמת, שאיננו מתמצא בספרות אבל רוצה שיבררו לו את המיטב. הדבר מדכדך ומפתיע, בעיקר על רקע העובדה שבזירות כמו הזירה הפוליטית או בזירת הספרות יש בהחלט ביקורת נוקבת בעיתונות המודפסת, במרשתת ועוד. מה גם שבישראל 2014 נכתבת שירה מעניינת, זאת אולי האמנות הפרוזה ביותר כאן לצד הקולנוע, אבל השירה הטובה טובעת בבלייל מילולי של שירה בינונית ואף למטה הוזה, עם יחסי ציבור מעולים.

הסיבה לקריסה זאת, שחזה אמנן נבות במאמריו בסוף שנות השמונים, מורכבת. נראה שבמדינה שבה נעשים משך שנים עוללות כלפי עם אחר וכלפי ענייה עצמה, נוצר פיצול: המחאה והאתיקה נותרו בידי פעילים פוליטיים או, לאחרונה, גם בשירה פוליטית שרובה נעדרת כל עומק אסתטי, ואילו האסתטיקה נותרה טהורה כפרחים בחממה, בלי קשר למציאות. המודל של סופר ומבקר שאותו גילם ברנר בזמנו - רלוונטי ותקף גם לימינו. בהיעדר מערכת ספרותית שופטת ומסננת, נאלץ משורר כעמיר עקיבא סגל, כמו גם כותב שורות אלה, להפוך למבקר. זאת מתוך ייאוש מהיעדר הסינון ומתרבות האהבה עצמית והצפחית בדבש, כלומר - שקרים ועוד שקרים בעולם הספרות, שאמור היה להיות עולם "נקי" או אותנטי יותר מה"מציאות". עמיר עקיבא סגל מפרסם באופן קבוע ביקורת שירה בעיתון "קו למושב", במה נידחת למדי, שבה הוא חושף את השקרים שמאחורי השבחים למשוררים ומשוררות שהנם צ'קים חסרי כסיו. זה בדיוק גם מה שכותב שורות אלה מנסה לעשות, במרשתת, באתר "יקום תרבות", אתר נידח למדי גם הוא. אין אפשרות לפרסם דברים נוקבים בעיתונות היומית למשל, כי היא תמיד תעדיף "מבקרים" כביכול, מתקתקים, מחמיאים, בעידן הסחורות של ימינו. כלומר - מבקר השירה כג. יפית, כאיש יחסי ציבור, בעידן שבו משוררים משקיעים יותר זמן ביחסי ציבור מאשר בקריאה וכתובה. לכן סגל, שאינני מכיר ומעולם לא דיברתי איתו, ואנוכי מנסים, בבמות הנידחות שלנו, לבקר זאת כי אין אפשרות כיום, אפילו בכמה היקרה והאהובה שבה מתפרסמת רשימה זו, לבקר באופן חריף, גם אם מרזה, משוררים. במקרה של כתב עת זה מדובר כנראה בטוב לבם של העורכים המגוננים על משוררים, ובמקרים אחרים מדובר בשילוב בין אספקט זה לבין מה שאני מכנה כאמור "תרבות הצפחית בדבש", או תרבות הפייסבוק והלייקים, שבה כולם מחמיאים לכולם, בנרקיסים מידבק.

וכעת לספר הנידון - "ארץ אחרת מאוד", שלו עטיפה יפהפייה בצניעותה, אפור ושחור אבסטרקטיים כצבעי עורב, הציפור האהובה עלי. כשמשורר לוקח על עצמו את תפקיד המבקר, חובה עליו להחמיר גם עם עצמו. בספרו השני של סגל ישנו אלמנט של אחריות ויושה אבל הוא אינו נוטל בעיות. כוח שירתו של סגל הוא בערטיאליות שלה, מופשטות כזו של ציירי "אופקים חדשים" וריצקי וסטימצקי, עם נגיעות מקומיות קלות. הספר הוא דיוקן של אדם עייף משקרי החברה, בין אם בעולם הפרנסה ובין אם בעולם המלחמות של ישראל, המנסה למצוא שפה מרודה שתשקף ביושר את הקיום. זוהי גם שירה של משבר קיומי, תחושת חוסר מוצא, גם ביחסים הבינאישיים בין

הדובר לנשים.

הערטיאליות שאותה אדגים, שאובה אולי משירת נתן זך, שכתב ש"משנה לשנה זה נהיה מעורן יותר" מבלי לציין ספציפית במה מדובר, משאיר את הפרטים לדמיונו של הקורא. קיימת אולי גם השפעה של אמיר גלבע, בשורות הקצרות והקטועות של שירתו המאוחרת. עם זאת, לצד היופי של ערטיאליות זו, היא "כלי הנשק" או האמצעי האמנותי הכמעט יחיד של סגל, וכדי להפוך למשורר טוב של ממש עליו להמשיך בדרכו ולצרף לארסנל שלו עוד אמצעים ספרותיים - מטאפורות, מטונימיות או כל דבר אחר - כדי להעשיר את האמירה. כי בשירה, כמו שאמר מחמד דרויש בריאיון להלית ישורן בכתב העת "חודרים", ריך ללכת עם כל הכוח בשפה.

השיר הראשון מציב הצהרת כוונות קיומית של יושר וייאוש: "אני לא אקדיש עצמי לזה/ כי החיים האלה/ זה מוות/ תאמינו לי זה מוות/ זה מפתה בגבהים אחרים/ אבל יש גם יובש מתלווה/ האשליה הזאת..." זוהי האבסטרקטיות שמאפיינת את הספר: על מה מדובר המשורר? תתאימו אתם הקוראים את מה שנראה לכם - התקרנפות שדורשת הישרדות בעולם העבודה? זוגיות? משפחה? שירות צבאי הרהאי? הכל מתאים. סיום השיר חזק פחות: "היה בסדר/ אני אבוא לזה בהפוכה/ בין שאר הדברים" - גם אם הסיום אירוני, בניסיון לשפה עכשווית, הוא לא מחזיק את הפשטות של השורות, בעוד הדרמה הספקנית של השורות הראשונות מעניינת יותר.

הנה עוד שיר מחנק: "זה יישאר יציב. אני אהיה יציב. נקודת/ המוצא תישאר נקדת המוצא... כמובן, עובד/ את זה יציב. עדיף יציב. אם בכל מקרה/ אתה נחנק, עדיף שיהיה יציב". שוב, אבסטרקטיות, אבל בו זמנית עדות קיומית להיאחזות באיזה קיום שגרתי או בורגני מתוך הבנה שאין אלטרנטיבות. ייאוש ויזלתי-משהו ישנו בשיר 'אל תקרא בשמו': "אדם עובד את דירתו השכורה/ חוזר לעיר הולדתו עם מזוודה... כבר אין לו שם איש/ למעט הוריו וחבריו... הוא בין נשים לעבודות כרגע/ ולא מוכן יותר לספוג/ הוא כבר ראה הכל": הפניית עורף לקיום, אם כי עדיין בלא התרסה ברורה כלפי כשלי הקיום. כל אחד מהשירים בספר מתקשה מעט להחזיק בפני עצמו, וזאת בגלל הפשטות, כמעט פשטות יתר, של שורות שכולה. אבל כמכלול השירים צוברים תנופה, ומוטב היה לוותר על כותרות לשירים בספר זה, כמו גם בספרי שירה רבים אחרים: המוסכמה ששיר חייב שם היא טעות, לדעת, ובמקרים רבים, כקורא, אני מוותר על הכותרות שרוכן בנאליות.

שירים מעניינים נוספים בספר הם שירי המחאה הנוהרים מלגלוש לפלקטיות פוליטית, הבאים לידי ביטוי גם בשם הספר, "ארץ אחרת מאוד": "לאחר ששב מהמלחמה/ אובך כיסה את העיר/ לא היו מצעדי ניצחון/ למרות כותרות העיתונים/ למעט בהייה בחלונות/ לא עשה דבר/ באותם ימים/ ובתי הקפה היו מלאים/ במלצרות עצבניות/ לא היה דבר... חילל השב מזוועת המלחמה וההרג, ראה שהחיים נותרו אגואטיים ואדישים, ונתקף שיתוק; כך גם: "גם הפעם זה אנחנו או הם/ נהוג לדבר על גשר דק, ובצדק/ מישהו יפול". בשירים העוסקים בזוגיות מתפתה לעתים סגל לאהבה העצמית המאפיינת את השירה הצעירה, גם אם השיר מהול באירוניה עצמית, כמו בשיר 'שכבתי עם עמיר סגל': "שנה, שנתיים/ לא משנה בדיוק מתי/ מישהי תגיד/ שכבתי עם עמיר סגל/ וגם תשתוק...". או "כי אחרי שרית/ כבר לא כמו הלילות האחרים... עכשיו זה זמן שאין לי כבר מושג/ מה לעשות עם זה בכלל/ איזה טעם יש בנשים אחרות? בשרית?" כאן הערטיאליות המעניינת של השירים הקודמים שהובאו הופכת לפשטנות.

כך גם ב"השיר הנוכחי מיצה את עצמו/ אבל אני הולך להתגעגע/ כבר כתבו את הסיפור / הברידות הנודדים/ גם את זה של האהבות הגדולות..." כאן ההכללות נותרות קלישאתיות, כי אין בהן את ההזדה הנדרשת, הניכור הנדרש כדי להגיע לאבסטרקט מתבונן במציאות מרחוק, הקיים בשירים הטובים בספר.

אבל אסיים בשיר ערטילאי ויפה, נואש, 'האיש מהנבואה': "האיש מהנבואה/ לא יבוא היום/ איננו זמין עתה/ לפנינו מהסוג הזה/ שאין בהן את רוחו/ של הדבר/ שאותו/ אין לתאר במילים".

יכול גלעד